

KULTURA SLOVA

*Populárnovedný
časopis
pre jazykovú
kultúru
a terminológiu*

*Orgán
Jazykovedného
ústavu
Ľudovíta Štúra
SAV*

HLAVNÝ REDAKTOR

PhDr. Gejza Horák CSc.

VÝKONNÝ REDAKTOR

Ivan Masár

REDAKČNÁ RADA

E. Bajzíkova, V. Betáková
CSc., PhDr. G. Horák CSc.,
PhDr. J. Horecký DrSc., I.
Masár, J. Matejčík CSc.,
PhDr. J. Oravec DrSc., K. Pal-
kovič, prof. PhDr. J. Ružič-
ka DrSc., člen korešpondent
SAV, J. Sabol, E. Smiešková,
M. Urbančok

REDAKCIA

Bratislava, Klemensova 27

ROČNÍK 2 — 1968 — ČÍSLO 8

OBSAH

G. Horák, Z výrokov Jozefa
Škultétyho 257

Hlasy o slove

M. Ďuríčková 260

Čítame Slovník slovenského ja-
zyka 261

L. Rybár, Za krásu, dokonalosť
a majstrovstvo každého ve-
rejného prejavu 265

R. Krajčovič, Dvakrát o rub-
rike Slovenčina naša v Prav-
de 269

K. Habovštiaková, O slovo-
tvorných možnostiach sloven-
činy 273

Diskusie

J. Sabol, O jednom prípade al-
ternácie *l/r* v slovenčine . . 277

Rozličnosti

O skratkách SSSR a ZSSR. L.
Dvonč 278

Malá škola slovenčiny. V. Betá-
ková 281

Správy a posudky

Prvý zväzok Klenotnice sloven-
skej ľudovej kultúry. A. Ha-
bovštiak 282

Spytovali ste sa

Matuzalem — Matuzalemovia. J.
Jacko 284

Buľva a hľuza. J. Matejčík . 285
Do albumu alebo do alba? Š. Mi-
chalus 286

Neapol v Neapole. J. Jacko . . 287

Z výrokov Jozefa Škultétyho

GEJZA HORÁK

Stopätnáste výročie narodenia a dvadsiate výročie smrti Jozefa Škultétyho si Ústav slovenskej literatúry SAV a Matica slovenská dôstojne pripomenuli vedeckou konferenciou v Turčianskych Tepliciach v dňoch 23. a 24. mája tohto roku. — Jozef Škultéty, dlhoročný správca Matice slovenskej, ktorého sme si my Slováci vďačne a prítulne pomenovali batkom, má svoje významné miesto i v jazykovej kultúre. Z tohto okruhu jeho myšlienok chceme tu niektoré na povzbudenie pripomenúť; vybrali sme ich z tých, čo čítame v prvom ročníku Slovenskej reči (r. 1932—33), v článkoch *Pozor na reč, či píšeme, či hovoríme!*

Na začiatku pripomenieme myšlienku, ktorou Jozef Škultéty zakončil svoje spomenuté články; uzaviera ich týmito slovami:

Pomerne málo, veľmi málo je toho, čo som takto ukázal i v desiatich číslach Slovenskej reči. Lebo zlé slová, výrazy, väzby veľmi sa nám množia. Ale zato, ako neprestávam opakovať, my nemáme príčiny mračiť sa. Tak obstúpení Slovanmi, ako sme my, Slováci, nepotrebujeme sa báť o svoju reč. Nákaza rečová, spôsobená v takéto príchodné časy, ako sú naše, nemôže neprestať. Pravda, treba vedieť o zlom, treba upozorňovať naň. (SR I, 228)

V Škultétyho slovách je upozornenie na to, že v slovenčine (vlastne pri jej používaní) jesto čo naprávať, ďalej, že východiskom naprávania je poznanie, čo je v používaných jazykových prostriedkoch dobré a čo zlé a napokon vyslovuje sa v nich prácou živý optimizmus, že o budúcnosť našej reči sa netreba báť.

Všetko toto troje platí vo svojom časovom variante i dnes: po prvé, máme čo naprávať v každodennom i sviatočnom používaní slovenčiny; po druhé, upozorňujeme a treba upozorňovať na zlé, čo sa zakoreňuje v našej reči, teda na to, čo by bolo v nej treba napraviť, a po tretie, povzbudení vytrvalou prácou na poli pestovania reči sa presviedčame, že zdravé základy slovenčiny a úsilie tých, čo z nej vytrvale budujú reč dobre rozvitú, bohatú a krásnu, sú mocnejšie ako nedbajstvo a niekedy i vedeckou plachtičkou zakrývané záškodníctvo.

No hádam sa neprehrešíme proti duchu tejto Škultétyho myšlienky, keď sa kde-tu predsa len i „zamračíme“ a keď po dlhom trpezlivom upozorňovaní, po takných výčitkách a márnom čakaní nápravy podniktorým našim ľuďom (napríklad redaktorom dennej tlače, pracovníkom rozhlasu a televízie, ale i verejným činiteľom) zahromujeme. Veď veľa vody odtieklo Turcom i Dunajom od Škultétyho čias a radi by sme už videli oveľa viacej aktivity, vynachádzavosti, a hoci len zmyslu pre povinnosť v reči mnohých našich ľudí, a to najmä tých, čo si používaním reči v hovorenej alebo písanej podobe zarábajú na každodenný chlieb. — A ešte voľačo. Jozef Škultéty odôvodňuje rečové kazy (rečové nákazy) „prierodnými“ časmi: akoby veril, že po nich prídu časy ústálenejšie a s nimi aj náprava; pokojný život a plný rozvoj národného jazyka. Po päťdesiatročnej skúsenosti zo slobodného života a spolužitia Slovákov s Čechmi v jednom štáte vidíme, že toho pokojného obdobia (ak o ňom možno hovoriť) v rozvoji nášho národného jazyka takmer nebolo. Nuž nebudeme vyčkávať na akúsi národnú idylku v závetrí — tej sa sotva dočkáme — a každý na svojom mieste veľaďme našu reč bez hnevu na jazykovedcov, keď nám túto národnú a vlasteneckú, ale i čiro ľudskú povinnosť pripomínajú.

V reči mnohých našich ľudí v posledných dvoch desaťročiach zavládla akási meravosť, súvisiaca s úsilím hovoriť a písať odborne i v prejavoch bežného rázu; obrazne povedané, mnohým z nás a u nás zdrevenel jazyk, hoci doma sme sa naučili priamo a teda bezprostredne rozprávať. Pri tomto málo milom zistení hodno si pripomenúť výčitku a dobrú radu Jozefa Škultétyho.

Najprv výčitka: *Mnohí píšeme po slovensky tak, ako by sme nemali živého spojenia s ľuďom. Ako by sme nevedeli, že v živom našom jazyku jest mnoho takého, čo treba vyčerpáť a uviesť do spisovného.* (SR I, 60)

Táto výčitka sa týka najmä písaných prejavov. Jedny i druhé má na zreteli táto dobrá rada: *Či hovoríme, či píšeme, dobrá vec je vyjadrovať sa nehľadano, prostučko. Po dedinách našich sú ľudia, ktorých reč počúvať je radosť a oni hovoria lahúňko, bez námahy. Alebo páči sa nám reč nášho Kukučina: a či nájdeme v jeho knižkách nejakej zamotanej vety. Ide to u neho jednoducho, nehľadano.* (SR I, 226)

Uvedenú výčitku a dobrú radu odporúčame najmä našim novinárom, ale i ostatným verejným činiteľom — no pridá sa i podaktorým mladým spisovateľom a autorom odborných diel. Pravdaže, tu nejde o to, že by sme chceli našu reč podedinčiť (ako sa nám to dakeď s nepochopením vecí vyčíta), urobiť z nej reč Dobšinského povestí, lež o to, aby sme fondy, čo v ľudovej reči ešte sú, splna zúžitkovali v spisovnej forme slovenčiny. Nejde o to, aby sme krátko povedané zmeraveli na starej slovenskej dedine a pri Kukučínovi — no žiada sa, aby aj na našom novom slovesnom umení bolo poznať, že z rečovej stránky vychodilo i tamtú dobrú a pritom aj milú školu.

Tým našim ľuďom, ktorí síce potrebujú spisovnú slovenčinu ako každodenný pracovný prostriedok, no pritom bočia od jazykovedného poučenia a nevezmú slovenskú gramatiku do rúk ani raz do roka, pripomíname toto Škultétyho povzbudzujúce priznanie:

Od abecedy počnúc ja až po piatu triedu gymnaziálnu učil som sa v maďarských školách. Keď do piatej triedy dostal som sa na slovenské gymnázium do Revúcej, strašne mi bolo vidieť, aký som barbar v svojej materinskej reči oproti spolužiakom, ktorí už prvej učili sa po slovensky. Ale opatril som si Mrázovu Mluvnicu, a učil som sa privátne, počnúc od deklinácie ryba — ryby. (SR I, 88)

Dnes o jazykovedné poučenie niet núdze; treba len po ňom siahnuť. Kto sa každodenne prihovára hovoreným alebo písaným slovom alebo aj obidvoma celému národu, má sa starostlivo podkúť v gramatike, slovníku a štylistike, aby sa nepotkýnal: posudzuje ho celý národ a celý národ sa od neho neraz učí.

Poučné, zobudzajúce a povzbudzujúce výroky z článkov Jozefa Škultétyho uzavierame týmto:

Bolo by vynájsť pokutu na tých, čo bez potreby fabrikujú nové slová. (SR I, 227)

Túto rozhorčenú výzvu by bolo možno veľmi vhodne rozšíriť a určiť, za čo všetko, za aké priestupky v reči, by sme mali vyberať pokutu. Možno že by aj takéto dočasné opatrenie pomohlo. Navrhovali by sme, ako sa už i navrhovalo (v Pravde — rubrika Slovenčina naša) jedno i druhé: pokutu i odmenu. Pravdaže, jedno i druhé má veľmi veľa foriem, nielen tú hrubú, grajciarovú.

Baťko Škultéty, ako sme tu uviedli v prvom citáte, povzbudivo vraví: „Tak obstúpení Slovanmi, ako sme my, Slováci, nepotrebujeme sa báť o svoju reč.“

Hej, nepotrebujeme sa o ňu báť, ak toto obstúpenie doplníme usilovnou robotou, ktorú bude viesť láska ku vzácnemu kultúrnemu dedičstvu. A to nielen opatrovať, ale i veľaadiť treba.

HLASY O SLOVE

Prinášame časť rozhovoru hlavného redaktora dr. G. Horáka so spisovateľkou M. Ďuričkovou. Spisovateľka odpovedala na tieto otázky:

1. Mohli by ste nám povedať čo-to o prameňoch, z ktorých napájate svoju literárnu reč?

Tie pramene sú dva. Prvým je jazykové povedomie ľudového človeka, ktorým ma obdaril rodný kraj, stredoslovenská dedina, kde som strávila detstvo aj kus mladosti. Okrem toho, čo mi zverila pamäť nášho rodu, zaznamenala som vlastnou pamäťou, a to v generácii rodičovskej a starorodičovskej, ľudového pismáka, ľudovú rozprávkárku a ľudovú speváčku. To je môj zlatý fond, z neho žijem a dýcham.

Druhým, vedľajším prameňom je sledovanie a výskum ústneho prejavu súčasných detí a mládeže, najmä bratislavskej.

2. Vieme, že našim deťom ponúkate i preklady. Čo usudzujete o slovenčine ako prekladateľka?

Najradšej prekladám rozprávky a z tých naj-najradšej rozprávky ľudové. Hľadať a nachádzať adekvátne znenie pre obradnú rozprávkovú reč, akou sa vyznačujú rozprávky slovanských národov, je úplné potešenie. Tam sa slovenčina prejavuje najmä svojím minulosným rozmerom a dokonale stačí na vyjadrenie všetkých odtienkov a fines. Strohá nemčina nemeckých rozprávok veru ďaleko zaostáva za farebnosťou, šťavnatosťou a emocionálnosťou slovenčiny. — Ale viem si zas veľmi dobre predstaviť, že na preklad niektorého špeciálnejšieho diela svetovej literatúry (povedzme: Miller, Prezident krokodýľů) je slovenčina prichudobná a málo rozvinutá.

3. Čo si myslíte o mládežníckom slangu v ústach mladých ľudí a v tvorbe pre mládež?

Uznávam ho. Aj v ústach mládeže, aj v literatúre. Slang nie je len záležitosť znetvoreného slovníka, ako ho predstavujú niektoré diela našej tvorby pre mládež, operujúce iba jeho najnápadnejšími prvkami, získanými lacno a náhodne, zväčša ani nie u pravých reprezentantov mládeže, ale iba kdesi na okraji. Podstata slangu viac ako v lexike spočíva vo zvláštnej syntaxi, záľube v skratkách a elipsách, ďalej v prekvapivej obraznosti a v nečakanosti asociácií, takže často pôsobí ako prejav neobyčajne duchaplný. Jeho kvalita a hodnota je priamo úmerná celkovej ľudskej kvalite jeho nositeľa.

Môže byť elitný, a môže byť ordinárny — tak ako každý ľudský prejav. Odmietaf slang znamená odmietaf jazykovú diferenciáciu. Ak má súčasná spisovná slovenčina naozaj zniesť meradlá moderného spisovného jazyka, nemali by sme z jej kmeňa odštiekávať výhonky, ktoré sú zárodkom nových jazykových vrstiev. Zošľachťovať ich, to áno, ale nie kynovať.

4. Ako vidíte perspektívy jazykovej kultúry so zreteľom na jazykovú úroveň dnešnej literatúry pre mládež?

Perspektívy sú dobré. Pekný jazykový prejav začína sa už hodnotiť ako miera spolupatričnosti k tomuto národu, na ktorý sme odrazu všetci hrdí. Navyše mnohí autori vytvárajú diela, ktorými zaplňajú prázdne miesta v slovenskej národnej minulosti. Vznikajú nové povesti, báje, rozprávky a príbevy, ktoré formou akéhosi ľudového rozprávania, často prekrásnou, bohatou slovenčinou s preblikávajúcimi zrnkami nárečia, podávajú rozmanité minulé deje (Rysufa, Hochel a iní). Pred mladým čitateľom, privyknutým dosiaľ na pomerne stereotypný, dosť vypreparovaný jazyk detských kníh, rozprestrie sa odrazu nevidaná paša „krásoty a miloty“. Len keby sa aj výroba kníh dostala konečne na výšku potrieb dňa. Väčšina textov, o ktorých som sa tu zmienila, dostane sa k čitateľovi až o dva roky.

MÁRIA ĐURÍČKOVÁ

Čítame Slovník slovenského jazyka

Pripomienky k jednotlivým heslám v SSJ, ktoré uverejňujeme na pokračovanie, sú výsledkom kolektívnej spolupráce týchto pracovníkov Jazykovedného ústavu E. Štúra: J. Doruľa, L. Dvonča, F. Kočiša, Š. Michalusa, J. Oravca, V. Slivkovej, E. Smieškovej, M. Šalingovej a M. Urbančoka.¹

dojčenec — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo. Nárečovosť sa nám overiť nepodarilo. Preto je najpravdepodobnejší predpoklad, že slovo *dojčenec* (máme naň tri doklady — okrem v SSJ uvedených od Hviezdoslava a Gráfa ho má ešte Stodola) je neujatým neologizmom, ktorý vznikol napodobením českého slova *kojenec*. Materiál, ktorý máme k dispozícii, neukazuje na to, že sa slovo *dojčenec* (popri *dojča*) využíva na štylistickú diferenciáciu. Vzhľadom na to by sme pokladali za primerané slovo *dojčenec* v slovníku ako heslové slovo uvádzať vytlačené menším typom a jeho spisovný ekvivalent *dojča* polotučne.

¹ Podrobnejšie pozri v 1. a 2. čísle minulého ročníka nášho časopisu.

Rovnako by sme postupovali aj pri adjektíve *dojčenecký* proti *dojčen-ský* (adjektívum *dojčenecký* SSJ neuvádza).

P o z n á m k a. 1. Medzi doklady na slovo *dojčenec* treba ešte zaradiť Hviezdoslavovu Kákalom uvádzanú zdobneninu (hypokoristikon) *dojčenča*.

2. Podľa všetkého sa ani slovo *dojča* v spisovnej slovenčine nepoužíva dávno (nepodarilo sa nám dokázať ani jeho existenciu v slovenských nárečiach). Kákalov slovník uvádza iba zdobneninu (hypokoristikon) *dojčiatko* a odkazuje na Kollára. Slovník A. Jánošíka — E. Jónu má slovo *dojča* bez dokladu. Pravidlá z r. 1931 ho neuvádzajú. Vydanie z r. 1940 už slovo *dojča* uvádzajú s poznámkou v zátvorke: nie „kojenec“. V našom dokladovom materiáli máme na slovo *dojča* 33 dokladov. Pozoruhodné je, že dolnou časovou hranicou je až rok 1940. V časovom rozpätí 1940—1945 máme 11 dokladov (ostatných 22 dokladov je teda po r. 1945).

dojednať, dojednať sa — SSJ pri týchto slovesách uvádza takýto výklad: „dohodnúť sa s niekým o niečom (obyč. v obchodnom styku)“. Zdá sa, že za jednoznačne spisovné možno pokladať iba vymedzenie v zátvorke² (i tam by sa však ešte žiadala doložka: „o cene“). Vymedzenie pred zátvorkou je už nie jednoznačne spisovné. Myslíme totiž, že slovesá *dojednať*, *dojednať sa* nemožno vo význame „dohodnúť sa s niekým o niečom“ používať v plnom rozsahu (hodnotíme ich ako nekorektné napr. v týchto vetách: *Dojednali sme sa, že sa zajtra opäť stretneme* — *Dojednali sme si stretnutie na zajtra*). Na záväznejšie závery o používaní týchto slovies by bol však potrebný podrobnejší rozbor. Ten si v našej rubrike dovoliť nemôžeme. Vrátime sa preto k nim v osobitnom článku.

dojelnica — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo s významom „nádoba, do ktorej sa dojí, dojník, hrotok“. V našom materiáli máme iba jediný doklad zo Slovenskej vlastivedy (autor R. Bednárík): *Vydojené mlieko z dojelnice sa precedí do gelety*. Ide o národopisnú štúdiu. To ukazuje, že slovo *dojelnica* možno pokladať za reáliu a že niet príčiny hodnotiť ho ako nespisovné.

P o z n á m k a. Na jednoznačnejší záver by bol potrebný podrobnejší výskum. Podľa predbežného zistenia sa slovo *dojelnica* používa v súvislosti s ovcami — je to nádoba na dojenie oviec. V uvedenom doklade sa medzi dojelnicou a geletou rozlišuje. To podopiera našu mienku, že ide o reáliu. Kákalov slovník však pokladá dojelnicu a geletu za synonymá. Tvrdého slovník, slovník A. Jánošíka — E. Jónu a SSJ zas ako synonymum uvádzajú slovo *hrotok*.

² Pozoruhodné je napr. (hoci to nemožno pokladať za rozhodujúci argument), že základné sloveso *jednať sa* aj v SSJ pokladá za korektné iba v súvisi s dohodou o cene.

dokonávka (dokonávky) — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo a vykladá ho častejším a známejším synonymom *pokonávka*. Aj to sa však v SSJ označuje ako nárečové a vykladá sa synonymom *nahovárky*. Myslíme, že takýto postup nevystihuje dobre ani významovú stránku slova *dokonávka*, ani ho primerane nehodnotí. Za vhodnejší pokladáme výklad v Kálalovom slovníku: *dokonávky* = „smluvení o podmímkách sňatku anebo koupě“. Obdobný (ale zúžený) je výklad aj v slovníku A. Jánošíka — E. Jónu: „dohovor o vene a svadbe, zasnúbenie“. Z uvedeného vyplýva, že slovo *dokonávka (dokonávky)* je na úrovni pomenovania reálií (ako napr. pomenovania rozličných zanikajúcich ľudových zvykov) a že synonymita so slovami *nahovárky* alebo *zasnúbenie* je pochybná. Preto by sme pokladali za vhodné toto slovo (aj slovo *pokonávka*) charakterizovať ako spisovné, a to zriedkavé a zastarávajúce, typické pre dedinské prostredie.

dolňan — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo s výkladom „obyvateľ dolného konca dediny“. Toto slovo (rovnako ako jeho opozitum *horňan*, ktoré SSJ pokladá za nespisovné, nárečové) nemá nijaké znaky nespisovnosti. Slovo *dolňan* je teda spisovné (a potrebné).

domár — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové pejoratívne slovo s dvoma významami: „1. kto je najradšej doma, domased, pecúch; 2. doma dochovaný vól“. Doklady na prvý význam máme iba od Kukučina [3]. To by poukazovalo na nárečovosť. Treba sem však prirátat aj zdrobneninu (hypokoristikon) *domárik* od Šoltésovej: *Čím diaľ sa mu chce ísť z domu medzi ľudí, ťažko sa dá doma zadržať. Ale zato vedel by byť i d o m á r i k o m, keby som sa vždy ja s ním bavila*. Okrem toho aj údaj z Kálalovho slovníka presvedča o tom, že slovo *domár* nemá úzku nárečovú platnosť (informátor je z Banskej Bystrice). Ani zo slovotvornej stránky nemožno mať proti tomuto slovu výhrady. Zo štylistickej stránky by mohlo byť pre spisovnú reč prínosom, lebo sa v rade *domár, domased, pecúch* pociťuje ako najmenej pejoratívne (alebo je dokonca bez pejoratívnosti). Slovo *domár* by sme teda v prvom význame pokladali za spisovné zastarávajúce slovo. Na druhý význam uvedený v SSJ máme iba ojedinelý doklad od Hviezdoslava: *Pohli sa hoviadka, vykrúcajúč hlavy... tie d o m á r e: to sa vlečie ani smola, sta somáre*. Výklad významu v SSJ sa pridŕža Kálalovho slovníka („doma vychovaný vól, býk“ — aj tu sa údaj zakladá na Hviezdoslavovi). Výklad v slovníku A. Jánošíka — E. Jónu je celkom inakší: „pomalé hovädo“. Pri tejto alternatíve sa teda mohlo uvažovať o tom, že druhý význam vznikol na základe prenesenia prvého. A pretože sa nám existenciu druhého významu v nárečiach ani v jednej z uvedených alternatív overiť nepodarilo, možno myslieť aj na to, že ide o Hviezdo-

slavov individuálny výtvar. Ten vzhľadom na ojedinelosť a na nemožnosť spoľahlivo si overiť význam v SSJ nebolo treba zaznačovať.

domášny — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové slovo. Podľa dokladového materiálu sa ukazuje, že toto slovo je primerané pokladať za spisovné. Oproti svojmu synonymu *domáci* je príznakové tým, že *zastaralo*. Potvrdzujú to aj doklady: z celkového počtu (25) sú novšie iba tri (1947, 1948, 1950).

P o z n á m k a. Z hľadiska porovnania bernolákovskej a súčasnej lexikálnej normy by sa zdalo primerané obdobne posudzovať aj prídavné meno *domajší*. Zreteľ na pôvod autorov však ukazuje, že hodnotenie tohto slova v SSJ ako nárečového je správne: všetci autori sú zo západného Slovenska (to sa nám vidí rozhodujúce napriek tomu, že napr. slovotvorne analogické *včerajší*, *vlaňajší*, *tunajší* sú spisovné).

domeliť — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo a vykladá ho synonymom *domrviť*. Myslíme, že niet príčiny pokladať toto sloveso za nespisovné. To aj preto, že základné sloveso *meliť* je spisovné a za také ho v celom rozsahu pokladá aj SSJ.

domeník — SSJ uvádza ako nespisovné, ľudové zastarané slovo s výkladom „nevestin svät, člen svadobnej družiny“. Máme naň tri doklady. Dva sú z Bottovej Smrti Jánošíkovej; tretí je od Dobšinského: *Na Slovensku je pri svadbách zvyk, že svatovia nevestini vyberú sa húfne a s hudbou na návštevu do domu, kam mladá nevesta odvezená bola. Svatov týchto volajú d o m e n i k m i*. Z tohto dokladu (pravda, aj z výkladu v SSJ) vidieť, že ide o pomenovanie „špeciálneho“ alebo „špecifikovaného“ člena svadobnej družiny. To dovoľuje usudzovať, že je toto slovo na takej úrovni ako pomenovania reálií (ako napr. slovo *dokonávka*) a že je primeranejšie pokladať ho za spisovné zastarané slovo, ktoré v minulosti bolo typické pre dedinské prostredie.

P o z n á m k a. Za spisovné pokladáme aj slovo *svät*, ktoré sa (v príslušnom druhom význame) v SSJ hodnotí ako nárečové.

domok — SSJ [pri hesle *dom*] uvádza ako spisovné neutrálne slovo. I keď počet dokladov nie je práve malý, predsa by sme pokladali za správne, keby sa v SSJ bolo naznačilo, že za vhodnejšiu, organickejšiu sa pokladá zdobenina *domček* (tak, ako sa to odporúča napr. pri dvojiach *stromok* — *stromček*, *dárok* — *darček*).

domykať — SSJ uvádza ako nespisovné, nárečové slovo a vykladá ho synonymami *dotrhať*, *roztrhať*. Máme naň iba jediný doklad od Lasko-

merského: *Spadol som do trnia a nové nohavice, čo si mi na mena kúpil, som škandalózne domyká l.* Vzhľadom na ojedinelý výskyt (ak aj pripustíme, že môže byť náhodný) sa toto sloveso v SSJ ani nemuselo zaznačovať. Keď sa však zaznačilo, nebolo príčiny označiť ho za nespisovné. Ide o spisovné slovo so zriedkavým výskytom (expresívnosť uvádza aj SSJ).

Za krásu, dokonalosť a majstrovstvo každého verejného prejavu

LADISLAV RYBÁR

Málo odborníkov sa venovalo dosiaľ na Slovensku otázkam umeleckého prednesu. Naša odborná a vedecká literatúra z tohto okruhu je pomerne chudobná. Ani postupy pri získavaní presných odborných poznatkov neboli tu vždy dosť exaktné, čo viedlo k neujasnenosti princípov častc dosť základnej povahy. Nedostačujúca prepracovanosť teórie umeleckého prednesu však brzdí rozvoj nielen tejto odbornej a umeleckej disciplíny, ale aj jazykovej kultúry vcelku, lebo u mnohých tých, čo narábajú živým slovom pred verejnosťou, nepriamo vedie k nenáročnosti, ak nie priam k nedbajstvu. Nepochybne vedie však k nedostatku ctižiadosti podávať v ústnych verejných prejavoch vrcholné výkony.

Prví sa u nás odborne o umelecký prednes zaujímali jazykovedci; chápali ho spočiatku jednoznačne ako záležitosť ortoepie. No živo sa oň zaujímali aj mnohí umelci slova a nie div, že súhrn poznatkov, ktoré zhrnuli, má skôr punc esejistiky ako vedy. Túto našu mienku potvrdzuje i v Čechách vydaná kniha, obsahujúca niekoľko desiatok úvah o umeleckom prednese z pera popredných českých básnikov, hercov a recitátorov.¹ Jedni pokladajú umelecký prednes za významnú samostatnú umeleckú disciplínu, pre iných je umelecký prednes čosi celkom zbytočné, lebo vraj zasvätení nepotrebujú medzi sebou a slovesným dielom sprostredkovateľa. Každý samozvaný tlmočník umeleckých hodnôt literárneho diela je vraj vo svojom úsilí vopred odsúdený na neúspech, pretože je banálny a smiešny. Ďalší majstri slova zasa hlásajú, že umelecký prednes poézie, prózy a drámy vždy bude mať svoju

¹ *Slyšet se navzájem*, Praha 1968, (60 hlasů o um. přednesu).

opodstatnenosť, vždy bude mať svojich oddaných ctiteľov a milovníkov, lebo dobrý interpret vie s umeleckou predlohou robiť zázraky.

Zdá sa, že už v samej základnej definícii pojmu umelecký prednes je istá neujasnenosť. Najčastejšie sa pod umeleckým prednesom rozumie iba recitácia básne. Azda preto, že v tomto druhu umeleckej slovesnosti bývajú prvky umeleckosti najmarkantnejšie — báseň sa od všedného, neumeleckého diela líši takrečeno na prvý pohľad. Tu je teda východisko definície umeleckého prednesu. Umeleckým prednesom je verejná alebo neverejná recitácia básne, uznávanej literárnou vedou za umelecké dielo. Hocaká báseň totiž nemusí byť umeleckým dielom. Ale ani hocakú recitáciu umelecky hodnotnej básne nemožno pokladať za umelecký prednes. Preto iba taký prednes umelecky hodnotnej básne možno pokladať za umelecký, ktorý zodpovedá umeleckým hodnotám textu, ktorý ak už neznásobuje jeho hodnoty, aspoň z nich neuberá a textovú predlohu neznehodnocuje.

Dotkneme sa veľmi háklivého problému angažovanosti prednášača. Medzi ľahostajným, vlažným čiže nezaangažovaným štýlom prednesu a medzi štýlom maximálne zaujatým, sugestívnym, až patetickým je veľmi pestrá a široká škála. Vedie sa večný, podľa našej mienky jednoznačne neriešiteľný spor, ktorý z dvoch krajných prednesových štýlov je krajší, vhodnejší, účinnejší. Recitátorovi cudzej básne treba priznať právo primerane sa angažovať za všetky hodnoty obsiahnuté v básni, právo byť v istej miere jej spolutvorcom, no iba v takej miere, aby nebola v rozpore s básnikovým ideovoumeleckým zámerom, s jeho intenciami. Ak už spomíname právo, treba uprieť právo recitovať tým prednášačom, ktorých prednes vedome alebo nevedome zatracuje všetky hodnoty umeleckej predlohy, zráža ju na úroveň všednosti, podpriemernosti.

V spojitosti s prednesom básne treba riešiť ešte otázku, či za umelecký prednes načím pokladať vždy a za každých okolností aj básnikov prednes vlastnej básne. Je známe, že niektorí básnici svoje básne zo zásady nerecitujú, iní ich recitujú s istými zábránami a ďalší — veľmi ochotne a radi. Je veľa takých umelcov, čo recitujú svoju básne, a počínajú si pritom až priveľmi cudne, akoby chceli naznačiť, že sa už verejnosti raz dali, keď svoju báseň stvorili, a je zbytočné, aby sa rozdávali ešte i pri recitáciách. Takto sa básnici-recitátori vopred zriekajú úsilia znásobiť umelecké hodnoty svojej básne aj intonačnými prostriedkami. Nazdávajú sa, že ak sú majstrami slova písaného, sú umelcami aj slova živého, hovoreného. Tu platí, čo sa už konštatovalo vyššie. Ak by básnikov prednes vlastnej básne netlmočil v plnej šírke a hĺbke všetky citové, myšlienkové hodnoty textu i podtextu, jeho hodnoty rytmicko-intonačné, ak by nemal byť prínosom, ale ochudobnením pôvodiny a nedosahoval by ani úroveň výrazného čítania, potom taký prednes nemožno z odborných hľadísk pokladať za umelecký.

Na herecké umenie, na utváranie a dotváranie rol sú dosť vyhrané názory. Interpretovanie drámy na javisku má svoje dosť presné a všeobecne platné zákonitosti. Pravdaže, i tu by sa dalo povedať, že nemožno za umelecký prejav pokladať bezduchú deklamáciu, necitlivú k jazyku, ignorujúcu duševný svet postáv, motívy ich konania a celkovú atmosféru deja. Tým menej je umeleckým prednesom recitácia drámy alebo jej úryvku, ak sa zrieka pútavosti, neobyčajnosti, určitého stupňa dramatizácie, keď si to rozlíšenie postáv pri dialógoch vyžaduje.

Ako je to s umeleckým prednesom prózy? Kedy možno považovať verejne prednášaný prejav za majstrovský, umelecký? Sú tu tri možné variácie. Umelecký text, predloha a jej majstrovský prednes, umelecký prednes nebeletristickej prózy a umelecký prednes myšlienok, obrazov i opisov formovaných bezprostredne vo chvíli prednesu, čiže prejav bez napísanej textovej predlohy.

Všeobecne sa za umelecký prednes popri recitácii poézie pokladá aj prednes umeleckej prózy. Platia tu síce trocha odlišné pravidlá, no užitočnosť a potrebnosť prednesu umeleckej prózy sa už neuznáva v takej miere ako pri poézii. Ostáva teda riešiť otázku, či nie je možné aj prednes nebeletristickej prózy alebo tzv. spontánny prejav bez textovej predlohy, pri splnení istých kritérií a podmienok pokladať za majstrovský, umelecký. Nazdávame sa, že áno.

Ak má byť slovesné dielo umelecké, musí ním byť zo stránky jazykovej, štylisticko-kompozičnej, bohatstvom citu, myšlienky, fantázie, hĺbkou vyznávaných etických hodnôt prijatých spoločnosťou v danej dobe, v danom zemepisnom priestore, na istom stupni vývoja. Lenže všetky tieto kritériá estetickej dokonalosti môže spĺňať vo väčšej menšej miere nielen renomovaný básnik, prozaik a dramatik, ale aj vynikajúci štylista — politik, mysliteľ, vedec, odborník. Aj ich vrcholné výkony, v ktorých triumfuje ostrá, bystrá myseľ, čistý a vrúcny cit, mohutná predstavivosť, podmanivá sila argumentov a logického dôvodenia, krása prirovnaní a obrazov, no nadovšetko výstižnosť, krása a pôsobivosť jazyka, možno nepochybne označiť za prejavy umelecké alebo vedecké.

Umeleckým prednesom je nesporne Záborského interpretácia Štúrovej Reči na uhorskom sneme, hoci ide o nebeletristickú predlohu. Umeleckým prejavom je improvizácia bez napísanej textovej predlohy — tzv. umelecké rozprávanie, ktoré poslucháčov udržiava v ustavičnom napätí, očakávaní, ktoré fascinuje, unáša a burcuje. Majstrovským a umeleckým môže byť povedzme prípitok, zdravica, uvítací prejav, štátnický prejav, hoci i súdna obhajoba, monológ, ktorý má dostatočnú dramatickú silu a pôsobivosť, ak je okrem toho podaný s náležitou jazykovou kultúrou, so ctižiadosťou po štylistickej vypracovanosti.

Dávno sme prekonalí obdobie, keď jazyková správnosť a ortoepická uhladenosť boli jedinými kritériami umeleckosti prejavu. Treba sa odpútať aj od názoru, že iba interpretovanie kráľovnej slovesného umenia — poézie — je umeleckým, majstrovským prejavom.

Český umelec Vlastimil Fišar v citovanej knihe *Slyšet se navzájem* sa priznáva, že s recitáciou tzv. historických dokumentárnych textov máva veľké úspechy a že ho neodolateľne lákajú súdne záznamy z norimberského procesu, ktoré majú vysoký dramatický náboj, ale aj klasickú logickú stavbu a jazykovú podobu. Neľutuje vraj námahu spojenú s memorovaním dlhých, niekoľkostranových textov, lebo pri ich prednese mu nemôže konkurovať ani rozhlas ani televízia.

Širšie vymedzenie pojmu umelecký, majstrovský prednes má aj širší spoločenský dosah. Pre každého, kto predstupuje pred verejnosť, plynú z neho vyššie, prísnejšie požiadavky voči sebe, voči vlastnému verejnému prejavu. Sme príliš často svedkami, že zámer, myšlienka verejného vystúpenia je správna, nanajvýš hodnotná, spoločensky potrebná a užitočná, no štylistická a jazyková úroveň, spôsob intonačného podania nie je vonkoncom na želateľnej úrovni. Táto skutočnosť znepokojuje, pretože smelé plány a nové idey strácajú tak svoju priebornosť, presvedčivosť, mobilizačný účinok na tých, ktorým sú určené.

Pokusom o spresnenie definície umeleckého a majstrovského prednesu sme nemienili povedať, že zákonitosti a technika celej tejto širokej škály prejavov, ktoré pokladáme za umelecké a majstrovské, je vonkoncom rovnaká. Sú rozdiely medzi poňatím umeleckého prednesu básne a beletrie a budú isté rozdiely medzi prednesom básne a beletrie na jednej strane a prednesom textov funkčných nebeletristických na strane druhej.

Kultivačné poslanie v ľudskej spoločnosti má literárne umelecké dielo i jeho prednes. Rovnako kultivačné poslanie má aj majstrovský funkčný text — teda aj jeho jedinečnú, z jazykovej, štylizáčnej a intonačnej stránky vrcholne dokonalú interpretáciu bude treba pokladať za majstrovskú, umeleckú, a k takej úrovni pomkýnať verejné prejavy vôbec.

Úcta k národnému jazyku, zmysel pre jeho krásu a dokonalosť, spôsobnosť hlbokého myšlienkového ponoru stoja pri každom verejnom prejave ako jednotná požiadavka, záväzná pre každého, kto očakáva hlboký a trvalý ohlas z radov tých, ku ktorým sa prihovára.

Ks

Dvakrát o rubrike *Slovenčina naša v Pravde**

RUDOLF KRAJČOVIČ

1. Úvodom k recenzii chcem uviesť aspoň toľko, že dnes na rozdiel od nedávnej minulosti slovenskí jazykovedci stoja na stanovisku, že jazykoveda tak ako iné vedné disciplíny so zreteľom na vedeckosť a objektivnosť svojich metodických postupov môže zasahovať do osudov svojho predmetu — jazyka, pravda, zasahovať v prospech človeka, spoločnosti, národa. Poznávaním zákonitostí a potom primeranou preventívou môže skvalitňovať dorozumievaciu silu, resp. aj iné atribúty jazyka, ktorý skúma. A práve pri aplikácii týchto všeobecných jazykovedných poznatkov na našu jazykovú prax slovenská jazykoveda zisťuje, že najmä v poslednom čase pri používaní spisovnej slovenčiny sa začala príliš svojvoľne kvantita výrazu nadradovať nad jeho kvalitu (pritom sa zvyčajne argumentuje, že ide o obohacovanie jazyka), jednotlivé (neštruktúrne) sa začalo uprednostňovať pred štruktúrnym, móдне pred geneticky pôvodným atď. Príčiny tohto stavu sú jazykové i mimojazykové. Ale nimi sa tu zaoberať nebudem. Fakt je ten, že to kvantitatívne, neštruktúrne, móдне atď. značne negatívne ovplyvňuje štruktúru i prirodzený rozvoj spisovnej slovenčiny, oslabuje jazykové vedomie jej nositeľov, dezorientuje ich, dôsledkom čoho je potom pomalé až nenápadné oslabovanie komunikatívnej sily spisovnej slovenčiny vo všeobecnosti a zo strany nositeľa zasa oslabovanie jeho vyjadrovacích schopností, resp. stúpajúca ľahostajnosť k osudu spisovného jazyka a pod. Verejnosť i slovenská jazykoveda rozličnými formami na tento stav už dlhšie poukazujú. Pravda, jazyk patrí medzi typické masové komunikatívne nástroje, takže hlas jednotlivcov alebo aj premyslené opatrenia jazykovedcov, vedecky akokoľvek dobre fundované, málo zavážia, keď sa do veci nezainteresuje širšia spoločnosť a vôbec celá jazyková prax. V takomto prípade nie je azda nič vhodnejšie, ako keď sa veci ujmú predovšetkým také inštitúcie, ktoré majú možnosť masovo pôsobiť. Z tohto zorného uhla treba vysoko vyzdvihnúť úsilie redakcie Pravdy umiestniť vo svojich novinách rubriku o našej spisovnej reči a starať sa o jej vysokú odbornú úroveň.

2. Sympatické na recenzovanej rubrike je to, že zámer odbornej redakcie je zrozumiteľný. Z doteraz publikovaných príspevkov je totiž

* V máji a v decembri minulého roku redakcia Pravdy požiadala doc. dr. Rudolfa Krajčoviča o recenziu rubriky *Slovenčina naša* uverejňovanej od konca roku 1966. Podstatné časti oboch recenzii autora publikujeme tu preto, že nejde len o zvyčajný posudok, ale aj o všeobecnejšie úvahy týkajúce sa jazykovej kultúry.

zreteľné, že ide tu o úsilie odstrániť to, čo komunikatívnosť našej spisovnej reči oslabuje, a vyzdvihnúť alebo aktivizovať to, čo posilňuje, resp. čo perspektívne môže posilniť komunikatívnosť spisovnej slovenčiny. Z príspevkov ďalej vidieť, že odborná redakcia sa rozhodla tento zámer realizovať pestrosťou tém. Niektoré články majú napr. ráz informatívny a recenzný, iné majú charakter „nápravný“ alebo len osvetovo-preventívny. Pravdou však zostáva, že celostný pohľad na rubriku dnes po istom časovom odstupe robí dojem, akoby koncepcia rubriky nebola dostatočne vyhranená, akoby sa len ešte hľadala. Podľa mojej mienky dosah rubriky najmä na jazykové vedomie používateľov spisovnej slovenčiny bol by účinnejší a koncentrovanejší, keby sa programovo stanovili aspoň základné kontúry koncepcie rubriky, resp. aj jej zámeru (či má byť rubrika jazykovedná vôbec a či len normatívna). Možno to, pravda, dosiahnuť kompromisom, a to tak, že by sa ustanovila premyslená hierarchia tematických okruhov, ktoré by sa v rubrike mohli publikovať po etapách. Sám by som pokračoval asi tak, že v prvej etape uprednostňoval by som témy osvetovo-preventívne, t. j. témy všeobecnejšie, pričom jazyková kritika zameraná na nespisovné konštrukcie a slová bola by organickou súčasťou koncepcie každého príspevku. Potom by nasledovala etapa s prevahou príspevkov, ktoré by čitateľa viedli k poznaniu, ako správne narábať jazykovými prostriedkami štylisticky, ako rozpoznať, čo je spisovné a nespisovné, ako aktivizovať spisovné prostriedky atď.

3. Aby akákoľvek rubrika v novinách mohla koncentrovane pôsobiť, ďalšou požiadavkou je aspoň minimum koordinácie základnej problematiky. Naša rubrika má pôsobiť na jazykové vedomie používateľa spisovnej slovenčiny a meniť ich vzťah k vlastnému jazyku. Z toho vyplýva, že ak naša rubrika má splniť svoje poslanie, musí sa pre ňu vyberať vhodná problematika, ktorá by bola koordinovaná navzájom i s ohľadom na zámer a koncepciu rubriky. Pravda, keď toto prízvukujem, nechcem tým povedať, že problematika, ktorej sa doteraz publikované príspevky dotkli, nie je vôbec koordinovaná. Z publikovaných príspevkov vidieť, že odborná redakcia sa rozhodla nakoľko možno pravidelne striedať teoretické príspevky s príspevkami „nápravnými“ (normatívnymi). Hoci aj takáto cesta k cieľu — pretvoriť vzťah nositeľa k spisovnému jazyku a pozitívne pôsobiť na jeho vedomie, je celkom možná, predsa sa mi zdá, že bez primeraného a štylisticky prístupného objasnenia základných pojmov, ktoré sa problematiky kultúry jazyka bezprostredne týkajú, bol by to proces veľmi zdĺhavý a jeho účinnosť nebola by celkom zaistená. Nazdávam sa, že by sme ťažko mohli pretvoriť jazykové vedomie nositeľa našej spisovnej reči, keby si nositeľ naďalej (niekedy, žiaľ, z nevedomosti) plietol napr. purizmus s požiadavkou kultúrnosti prejavu alebo s požiadavkou vyššej vyjadrovacej schopnosti, keby požiadavku jazykovej správnosti

pokladal za „puristické výstrelky“ a pod. Veru ťažko by nám to išlo, keby mu pojmy, ako napr. jazyková správnosť, rozvoj a obohacovanie jazyka, jazyková výchova, genetická ústrojnosť jazyka, dorozumievacia, poznávacia i myslivo tvorivá (kognitívna) funkcia jazyka, kontakty medzi jazykmi, zástoj cudzích slov, jazyková a štylistická tvorivosť atď., atď. zostali naďalej nejasné. Myslím si, že dnešný používateľ nášho spisovného jazyka je náchylný pokladať priam za inkrimináciu vlastnej osoby akýkoľvek dobre myslený pokyn v prospech spisovnej normy, keď ho argumentom nepresvedčíme, že len vedomo pestovaný jazyk je spoľahlivým nástrojom kultúry, myslenia a poznávania (teda nielen dorozumievania), nástrojom osobnostnej i národnej reprezentácie. Vedome som načrtnol väčší okruh tém a problémov. Som totiž presvedčený, že keby sme už len spomenutú problematiku uviedli do istého systému a získali pre jej spracovanie odborníkov, recenzovaná rubrika by získala a bola by tematicky i problémovo celistvejšia a zaiste aj pribojnejšia.

•

1. Podľa môjho názoru jedna z najpozitívnejších črt recenzovanej rubriky je, že odbornej redakcii sa darilo čeliť síce lákavej, ale nevhodnej metóde typu „na pranie“, a to tak vo výbere tém, ako aj v štylistike príspevkov. Už v polročnom hodnotení som naznačil svoje presvedčenie, že pri získavaní verejnosti pre jazykovú kultúru sú o mnoho účinnejšie metódy bezprostredného a vecného (argumentami dobre fundovaného) pôsobenia na vedomie používateľov spisovného jazyka. V poslednom čase možno pozorovať isté náznaky (žiaľ, príliš ľahkomyselne často narušované niektorými novinami, resp. aj televíznymi reláciami a pod.) zlepšenia kultúry spisovných prejavov, a hoci nemám poruke nijaké výsledky skúmania tohto sympatického javu, bez nadsádzky už dnes môžem povedať, že značnú zásluhu má na tom aj recenzovaná rubrika.

Iné pozitívum recenzovanej rubriky vidím v tom, že redakcia sa rozhodla pre koncepciu, v ktorej centre je jazykovo-osvetová preventíva s prvkami jazykovej kritiky. V príspevkoch takto zameraných sa preberajú konkrétne javy, pričom sa argumentuje v prospech javov upevňujúcich atribúty spisovnosti nášho národného jazyka. Prednosti takéhoto postupu sú v tom, že verejnosť sa oboznamuje s problémom i s jeho riešením a súčasne odborníci majú možnosť sledovať osud navrhovaného riešenia priam uprostred jazykovej praxe, resp. aj overovať realizáciu normy zo zorného uhla spoločenského činiteľa (ide o postoj verejnosti k návrhu). Už dnes by sme mohli uviesť niekoľko prípadov, ktoré sa začínajú v poslednom čase uštalovať tak, ako sa navrhovali v rubrike.

•

2. Celkový pohľad na rubriku poskytuje aj možnosť využiť niektoré aspekty pre jej kritické hodnotenie aj tých čít, ktoré v iných reláciách (napr. v reláciách spoločenského dosahu normy) sa zdajú byť pozitívne. Taký je napr. spomenutý kritický aspekt hodnotenia nespisovných javov. Absolútna prevaha tohto kritického aspektu pri celkovom hodnotení doteraz publikovaných príspevkov v rubrike vyvoláva totiž dojem, akoby atribútmi slovenskej jazykovej skutočnosti boli len negatíva, len medzery a čierne škvrny. U mnohých nositeľov spisovnej slovenčiny môže totiž takýto dojem upevniť ich názor, že slovenčina je naozaj jazyk nepevný, neperspektívny, a teda... Preferované tematické okruhy v rubrike skutočne poukazujú na možnosť vzniku takýchto a podobných úvah. Takmer 30 tém operuje negatívami, resp. kritickým stavom nášho spisovného jazyka a iba 5 tém poukazuje na bohatstvo a životnosť slovenčiny, pravda, aj to len zo zorného uhla slovenčiny staršieho obdobia (porov. *Štedrá studnica*). Len tak mimochodom pripomínam, či napr. oná nie celkom vydarená noticka v jednom z decembrových čísel *Práce* nemieri práve na túto okolnosť, keď autor noticky jazykovedcom vyčíta, že chcú riešiť niektoré nedostatky v súčasnom spisovnom jazyku oživovaním archaizmov a pod. Nazdávam sa, že možnosť vzniku takýchto názorov je potrebné paralyzovať aspoň čiastočnou zmenou štruktúry tematických okruhov v prospech tém štylisticko-analytických, aby rubrika úmerne odrážala aj pozitívny pohľad na našu spisovnú reč.

Ďalej kritický pripomienku mám k „presile“ lexikálnej problematiky. Pripúšťam, že s ohľadom na súčasný stav je takéto „lexikalizovanie“ rubriky nevyhnutné, no zdá sa mi, že v ďalšej etape života rubriky je už čas systematicky upozorňovať na narúšanie spisovnej normy aj v iných oblastiach jazyka, či už v ortoepii, syntaxi atď.

3. Na záver niektoré návrhy a námety. Pri ich formulovaní vychádzam z toho, čo sa povedalo v predchádzajúcich odsekoch.

a) Odporúčam ďalej budovať rubriku na vnútornej tematickej členitosti, a to ešte stále v prospech osvetovo-preventívneho okruhu, pravda, v užšom i širšom tematickom poňatí (t. j. s jazykovo-kritickými prvkami).

b) Súčasne odporúčam paralyzovať tento okruh aspoň tretinovým počtom tém z okruhu štylisticko-analytického s dôrazom na objavovanie najmä lexikálneho, frazeologického a syntaktického bohatstva slovenčiny, a to na základe štylistického, resp. aj štatisticko-štylistického rozboru klasického, predovšetkým však súčasného slovesného umenia. Ak pôjde o krásnu literatúru, urobí sa dobrá služba spisovateľom i slovenčine. Pravdaže, potrebné i osožné bude všimnúť si z tohto hľadiska akékoľvek písané prejavy a štýly (vedecké knihy, novinárske žánre atď.), a to za predpokladu, že sú štylisticky na reprezentatívnej úrovni.

c) Ďalej odporúčam venovať pozornosť ďalším všeobecným témam, ako napr. vzťahu slangov a spisovného jazyka, otázkam jazykovej tvorivosti, problematike štylisticko-funkčného využívania nespisovných prostriedkov, pojmom súvisiacim s kodifikačným aktom, so spisovnou normou atď.

d) A napokon, zdá sa mi, že by bolo dobre občas zaradiť aj tzv. „normatívne medailóniky“, ktoré by mohli byť monotematické, resp. aj polytematické. Mohli by sa venovať najčerstvejším negatívnym javom, ktoré začínajú narušovať spisovnú normu pred našimi očami, event. aj takým javom, ktoré pred našimi očami doznievajú ako nespisovné. Pravda, pod takéto články by sa žiadalo osvedčenie autoritatívnej inštitúcie.

Vcelku teda rubriku *Slovenčina naša* v Pravde hodnotím ako dobrý začiatok. Nepokračovať v ňom by znamenalo stratiť vzácne živého a bezprostredného pomocníka pri dvíhaní úrovne reprezentatívnej podoby nášho rodného jazyka — spisovnej slovenčiny.

O slovotvorných možnostiach slovenčiny

KATARÍNA HABOVŠTIAKOVÁ

To, že slovenčina je schopná tvoriť istým slovotvorným postupom celý rad nových slov, uvedomoval si už prvý tvorca spisovnej slovenčiny Anton Bernolák. Svedčí o tom jeho spis o tvorení slov v slovenčine *Etymologia vocum slavicarum*¹ a jeho lexikografické dielo *Slowár slowenski, česko-lafinsko-ňemecko-uherski*.² Bernolák však v týchto dielach podľahol v značnej miere i vplyvu preexponovanej dobovej slovotvornej módy, a preto mnohé jeho slová zdajú sa byť nepotrebné. Napríklad také mená zamestnania ako *citronár, cvernár, jahodník, hídár, kurenčár* a ďalšie, ktoré má Bernolák v Slovári, vidia sa nám dnes nepravdepodobné.³ No naša námietka proti nim nie je vždy celkom opodstatnená. Napríklad slovo *cvernár* mohlo naozaj v tom čase existovať. Dosvedča to nepriamo maďarský jazykovedec E. Moór dokladmi

¹ A. Bernolák, *Etymologia vocum slavicarum*, Tyrnavia 1791, reedícia J. Pavelek, *Gramatické dielo Antona Bernoláka*, Bratislava 1964.

² A. Bernolák, *Slowár slowenski, česko-lafinsko-ňemecko-uherski*, Budae 1825—1827.

³ Porov. K. Habovštiaková, *Bernolákovo jazykovedné dielo*, Bratislava 1968, 246.

na slovo *cverna* v osobnom mene *Cheuernas* z r. 1413, *Chernas* z r. 1495, ktoré podľa jeho mienky vzniklo pravdepodobne zo všeobecného mena *cěrnás* (= *cvernár*) s významom „výrobca nití“ alebo skôr „populný obchodník s nitami“.⁴ O existencii podobných špecializovaných mien zamestnaní svedčia aj podnes živé ľudové prezývky obyvateľov oravských obcí, *pšenkári*, *kvakári*, *oslári*, *bağlari*, *vapňári*, *šindlári*, *kerničkári*, *mrkvári*, *miščari* a iné.⁵

Slovotvorné možnosti slovenčiny prejavujú sa výrazne i v súčasnom spisovnom jazyku. Priam pred našimi očami vyrastajú desiatky, ba stovky nových slov, ktorých utvorenie si vyžiadala nová spoločenská a hospodárska situácia, rozvoj vedy a techniky. V nedávnej minulosti majú svoj pôvod názvy zamestnaní ako *vodár*, *váhár*, *škvárár*, *horizontár* a iné⁶, názvy strojov a pracovných nástrojov ako *malotraktor*, *senomet*, *hobľovačka*, *zrovnávačka*, *relazová dlabačka*, nové názvy dopravných prostriedkov ako *omnibus*, *knihobus*, *lesobus*, *aerobus*, *energobus*, *kozmobus*, *glanebus* a iné.⁷ Známe sú novotvary sloves ako *lyžičkovať sa s niečím*, *mamičkovať sa*, *otECKovať sa*, *susedkovať sa*, *strýčkovať sa*, *srdiečkovať sa*, *janičkovať sa*, *anulienkovať sa*; *vidličkovať sa*, *nožičkovať sa s niečím*, *štamperlíkovať*, *pohárikovať sa s niečím*, *košíčkovať sa s niečím*, *kúštičkovať sa s niečím*, *trošičkovať sa s niečím*. Mnohé z novotvarov sú príznakové, nesú pečať expresívnosti, nezvyčajnosti, novosti, a práve preto sa často využívajú aj ako jemný stylistický prostriedok ironie.⁸ Osvetlime si ich vhodné používanie na príklade slovesa *vylyžicovať niečo*, ktorý sme počuli v cestopisnej rozhlasovej relácii v tomto kontexte: „Štrasburg je mesto pekné, ale pre tie vedrá polievky, čo som tam vylyžicovať musel, celkom ľahko sa mi s ním lúčilo.“ Z tohto príkladu je zjavné, ako možno vhodne stylisticky využívať slovotvorné možnosti slovenčiny v krásnej literatúre. S istým ironizujúcim zámerom dajú sa využívať novotvary i v odbornom popularizačnom texte. Na ilustráciu uvedieme aspoň jeden príklad: „Lebo dobrý dojem z magazínu by nemali utvárať len krásky typu Iry von Fürstenbergovej a iných v minisukniach a iných miniúboroch, ... ale vari tak trochu aj slovenčina. S „minislovenčinou“ predstavenou na stránkach magazínu Svet, spokojní byť nemôžeme.“⁹

Na niekoľkých výrazných príkladoch zo staršieho jazyka, zo slo-

⁴ E. Moór, *Cérna*, Magyar Nyelv, 55. ročník, 1959, 257—259.

⁵ A. Habovštiak, *Prezývky obyvateľov obcí na Orave, príspevok z Onomastической konferencie v decembri 1967* (v tlači).

⁶ Pozri inzeráty v Pravde z 31. 5. 1968. Ďalšie príklady pozri aj K. Habovštiaková, *O niektorých menách zamestnania*, KS 2, 1968, 145—147.

⁷ Porov. L. Dvonč, *Omnibus, -u/-a, mikrob, -u*, SR 29, 1964, 371.

⁸ J. Ružička, *Slovesá ako prostriedok ironie*, Jazyková poradňa IV, 1966, 358.

⁹ L. Dvonč, *Jazyková úprava rukopisov a korektúry — pojmy neznáme?*, KS 2, 1968, 120—121.

venských nárečí i zo súčasného jazyka poukázali sme na slovotvorné schopnosti slovenčiny. Táto slovotvorná schopnosť je vzácnym životodarným prameňom obohacovania slovnej zásoby slovenského jazyka, ktorý možno s úžitkom využívať pri uspokojovaní aktuálnych vyjadrovacích potrieb v jazyku odbornom (najmä v terminológii) aj v krásnej literatúre. Ibaže treba túto cennú tvorivú silu slovenského jazyka vedieť správne uplatňovať zo slovotvorného i zo štylistického hľadiska.

Princípy tvorenia slov v súčasnej slovenčine objasnil J. Horecký,¹⁰ ktorý i z hľadiska slovotvorného sústavne usmerňuje rozvoj slovenskej terminológie. Záslužná práca korigujúca omyly pri tvorení nových slov sa urobila i v relácii Jazyková poradňa v rozhlase, z ktorej doteraz vyšli tlačou štyri výbery,¹¹ i v príspevkoch v slovenských jazykovedných časopisoch (najmä v Slovenskej reči, v Slovenskom odbornom názvosloví, v Československom terminologickom časopise a tu, v našom časopise Kultúra slova).

Mnoho z doterajších upozornení na nesprávne slovotvorné postupy však nepadlo vždy do úrodnej pôdy, podaktoré nepriniesli požadovanú nápravu. Preto poukážeme na niektoré základné požiadavky správneho tvorenia slov a zároveň i na niektoré časté chyby pri tvorení slov.

Pri tvorení nového pomenovania treba vychádzať (ak je to možné) z existujúceho slovenského lexikálneho základu. Preto volíme napríklad pre strojové zariadenie, v ktorom sa chlieb necháva vykysnúť názov *kvasiareň* odvodený od slovesa *kvasiť* miesto českého *kynáreň*, lebo v slovenčine nemáme sloveso *kynout*.¹²

Osobitnú pozornosť treba venovať i významovej stavbe slova, od ktorého sa odvodzuje nový výraz. Napríklad české slová *pomazánka* a *hnetáč* (= doplnková súčiastka Pragomixu na miesenie kysnutého cesta) nie sú pre spisovnú slovenčinu vhodné preto, lebo v slovenčine sa chlieb nepomazáva, ale natiera (sloveso *mazať* má v slovenčine iný význam ako v češtine), a kysnuté cesto sa nehnetie, ale miesi. Práve preto má byť v slovenčine *nátierka* a *miesič*.¹³

Podobne nevhodné sú i často inzerované názvy strojov *rozmetávač*, *rozmetávadlo*, *rozmetadlo*, lebo v slovenčine sa hnoj rozhadzuje, a nerozmetáva. Preto má byť správne *rozhadzovač* alebo *rozhadzovadlo* (napr. maštalného hnoja).

V súvislosti s nesprávne utvoreným názvom *rozmetadlo* treba upozorniť i na potrebu vychádzať pri tvorení deverbatív podľa skutočného vecného významu slova z dokonavého alebo nedokonavého vidu zá-

¹⁰ J. Horecký, *Slovotvorná sústava slovenčiny*, Bratislava 1959.

¹¹ *Jazyková poradňa*, I.—IV. zväzok, Bratislava 1957, 1960, 1964, 1966.

¹² J. Horecký, „*Kynáreň*“, „*kysnáreň*“ — alebo azda niečo tretie?, *Jazyková poradňa* II, 1960, 103—104.

¹³ Porov. K. Habovštiaková, *Nátierka*, nie *pomazánka*, SR 25, 1960, 314 a *Hnetáč*, či *miesič*?, SR 25, 1960, 313—314.

kladného slovesa. Opakovanosť slovesného deja má byť naznačená i v slovnom základe deverbatíva (napr. *rozpúšťač*, *rozpúšťadlo*, *rozstrekovač*, *rozvážač*). Výsledok jednorazovej činnosti odzrkadľuje sa pri deverbatívach v slovnom základe slovesa dokonavého vidu (*rozstup*, *rozsudok*, *rozvod*).

Pozoruhodná vidová zmena nastáva pri prídavných menách utvorených od prídavia minulého trpného slovies nedokonavého vidu. Prídavné mená ako *údený* (*údená klobása*), *varený* (*varené mäso*), *chladený* (*chladené nápoje*), *pečený* (*pečené zemiaky*) vyjadrujú výsledok dlhodobej činnosti slovesa nedokonavého vidu. Analogicky podľa týchto príd. mien má sa tvoriť aj príd. meno *mrazený* (*mrazená zelenina*, *mrazená torta* ap.).¹⁴

Slovotvorné schopnosti slovenčiny úspešne sa využívajú i pri nahrádzaní niektorých starších slov prevzatých z nepríbuzného jazyka domácimi novotvarmi. Napríklad pred starším z maďarčiny prevzatým *moržovať* (napr. kukuricu zo šúľkov) uprednostňujeme novotvar *odzrniť*, *odzrňovať* a od tohto domáceho slovesa tvoríme i názov *motorový odzrňovač*.¹⁵

Pri tvorení nových slov má sa voliť produktívny, t. j. v súčasnom jazyku živý, nezastaraný slovotvorný postup (platí to o tvorení pomocou slovotvornej predpony i prípony). Napríklad pri menách miesta je takýto produktívny sufix *-áreň*, ktorý v súčasnosti úplne prevládol nad starším sufixom *-árňa*. Z nových slov tohto typu spomenieme aspoň slová *octáreň*, *bryndziareň*, *hlinikáreň*, *parketáreň*, *jazdiareň*, *plaváreň*, *loptáreň*.¹⁶ Pre mená nástrojov je zase produktívny sufix *-dlo*, ktorý sa uprednostňuje pred českým sufixom *-tko*, porov. napr. *strúhadlo*, *svietidlo*, *tlačidlo*, *ťažidlo*.

Pri tvorení slov predponami nepokladáme napríklad za potrebné pridávať k starším významovo jasným slovesám dokonavého vidu ako *predať*, *kúpiť*, *poslať* ďalšiu čisto vidovú predponu, a tak utvoriť slovesné novotvary *odpredať*, *odkúpiť*, *odposlať*.

A napokon neslobodno zabúdať pri novotvaroch i na štylistické možnosti využitia jednotlivých slov. Iné sú tieto možnosti v odbornom jazyku, iné v krásnej literatúre. V niektorých situáciách (napr. vo fantastických románoch, v študentskom slangu, v detskej reči) sú slovotvorné možnosti slovenčiny priam neobmedzené. Tvorivé schopnosti autora môžu rozozvučať túto strunu spisovnej slovenčiny citlivým umeleckým tónom. Treba však pritom rešpektovať vnútorné slovotvorné zákonitosti spisovnej slovenčiny.

¹⁴ K. Habovštiaková, *Mrazené, či zmrazené potraviny?*, SR 20, 1955, 323—324.

¹⁵ J. Horecký, *Čo so slovesom moržovať*, Jazyková poradňa IV, Bratislava 1966, 172—173.

¹⁶ L. Dvonč, *Loptáreň, či loptárňa?*, SR 30, 1965, 123—124.

O jednom prípade alternácie *ll'* v slovenčine

JÁN SABOL

Fonologický vzťah *l — l'* v spisovnej slovenčine sa zavše hodnotí inakšie ako vzťah ostatných troch dvojíc toho istého korelačného protikladu (*n — ň, t — t', d — d'*). Doznievanie tohto hodnotenia sa prejavuje napríklad aj pri poučkách o prípone *-iar*.

Pravidlá slovenského pravopisu¹ píše: „Prípona *-iar* býva po mäkkých spoluhláskach, napr.: *koniar, studniar, husliar, uhliar, peciar, fajčiar, hrnčiar, ovčiar, železničiar, kožiar, nožiar*. Prípona *-iar* býva niekedy aj po spoluhláskach *b, v, s, z, l*, napr.: *farbiar, garbiar, holubiar, haviar, kraviar, husiar, mäsiar, koziar, voziar, masliar, piliar, tehliar, voliar*.“ Podobne sa hovorí i v Slovenskej gramatike.² Rovnako charakterizuje výskyt tejto prípony (resp. variantu prípony *-ár*) i J. Horecký.³ Pri variante *-iak* však uvádza: „... variant *-iak* býva podobne ako *-iar* po mäkkých spoluhláskach, napr. *ryšiak, sopliak, lišiak*. Tieto mäkké spoluhlásky často vznikajú alternáciou, napr. *rok — ročiak, úbohý — úbožiak, mesto — meštiak*.“

Nazdávame sa, že formulácie o používaní prípony *-iar* po spoluhláske *l* treba upraviť. Ide tu o nedôslednosť, ktorá sa zjavuje v takejto podobe už v Pravidlách z r. 1940, ktoré uvádzajú: „Niekedy prípona *-iar* býva aj po obojakých spoluhláskach, napr. *farbiar, haviar, holubiar, kraviar, tehliar, masliar, voliar, mäsiar* a pod.“⁴ Táto nepresnosť vzniká starým hodnotením spoluhlásky *l* ako tzv. spoluhlásky obojakej.

V týchto formuláciách sa teda zjavuje akási „chyba krásy“. Keď máme na mysli samotný proces vzniku nového podstatného mena pomocou prípony (variantu) *-iar*, ktorá sa pridáva aj k slootovornému základu zakončenému na *-l* (*masl-, tehl-*), tieto poznámky obstoja, resp. takto a potiaľ obstoja. Keď sa však pozeráme na nové slovo (utvorené príponou *-iar*) ako na hotový útvar, nie je správne tvrdenie,

¹ Ôsme, zrevidované vydanie, Bratislava 1967, 44.

² E. Pauliny — J. Ružička — J. Štolc, *Slovenská gramatika*, 4. vyd., Bratislava 1963, 146.

³ *Slootovorná sústava slovenčiny*, Bratislava 1959, 92, o prípone *-iak* na str. 94.

⁴ Turčiansky Sv. Martin 1940, 65.

že prípona *-iar* „býva“ aj po spoluhláske *l*. V spisovnej slovenčine pred diftongmi *ia, ie, iu* nemôžu byť vo výslovnosti spoluhlásky (*d, t, n, l*), len ich mäkké fonologické protiklady (*ď, ť, ň, ľ*). Vzácnu výnimku tvoria prípady, keď ide o tlak inej roviny alebo iného fonologického systému. V pozícii pred diftongmi sa teda v slovenčine nedajú funkčne (na tvorenie významov) využiť protiklady *t — ť, d — ď, n — ň, l — ľ* (v realizácii, vo výslovnosti je tu vždy len mäkký člen protikladu).

Pri tvorení substantív typu *masliar, piliar, tehliar, smoliar, metliar* (od slovotvorných základov zakončených na *-l*) ide o alternáciu *l/ľ*; pri tvorení podstatných mien typu *husliar, uhliar, kachliar, chmeliar, oceliar, guliar* (od slovotvorných základov zakončených na *-ľ*) o alternáciu nejde. V prvej i druhej skupine takto utvorených slov je však pred príponou *-iar* mäkké *l*.

Ukazuje sa, že uvedené poučky treba upraviť asi takto:

Prípona *-iar* býva

1. po mäkkých spoluhláskach (*studniar, koniar, labutiar, husliar, chmeliar, peciar, nožiar*), ktoré zavše vznikajú alternáciou (*ľadiar, kohúťiar, východniar, masliar, tehliar, voliar, smoliar*);
2. niekedy i po spoluhláskach *b, v, s, z* (*holubiár, haviar, soviar, husiar, mäsiar, koziar, voziar*).⁵

ROZLIČNOSTI

O skratkách SSSR a ZSSR

Podľa poslednej pravopisnej úpravy začala sa používať nová skratka ZSSR. Niektorí používatelia spisovnej slovenčiny vyslovujú proti tejto novote výhrady. Argumentujú zhruba takto: Pre názov *Spojené štáty americké* nepoužívame skratku *SŠA*, ale píšeme skratku *USA*, odvodenú z počiatočných písmen anglického názvu. Prečo teda prekladať pôvodný ruský názov, ktorý je v pôvodine *sojuz*, je tradičný a používa sa aj v iných štátoch?

⁵ Podobne formuluje pravidlo o prípone *-ák/-iak/-ak* najnovšie Š. Peciar, *Kvantita substantív na -ák/-iak/-ak*, SR 33, 1968, 15: „Variant *-iak* býva po mäkkých a pôvodne mäkkých spoluhláskach, pričom často nastáva striedanie tvrdej a mäkkej spoluhlásky v základe slova.“

Ako vidieť, časť verejnosti zastáva teda mienku, že by sme analogicky podľa skratky *USA* pre názov *Spojené štáty americké* mali používať aj skratku *SSSR*, hoci v slovenčine používame podľa najnovšej úpravy v pravopise podobu *Zväz sovietskych socialistických republik*. Vysvetlíme si, či máme používať novú skratku *ZSSR*, alebo skratku *SSSR* ako prepis ruskej skratky, zodpovedajúcej ruskému pomenovaniu sovietskeho štátu.

V námietkach sa správne uvádza, že pre názov *Spojené štáty americké* používame skratku *USA*, ktorá zodpovedá anglickému pomenovaniu *United States of America*. Rovnako sa táto skratka používa aj v iných jazykoch, napr. v nemčine. Ale na označenie sovietskeho štátu sa nielen v spisovnej slovenčine, ale aj v iných jazykoch bežne používa skratka, ktorá vzniká zapísaním začiatočných písmen domáceho názvu sovietskeho štátu. Napr. v nemčine sa používa názov *Union der sowjetischen sozialistischen Republiken* a podľa toho zodpovedajúca skratka *UdSSR*, v angličtine je názov *Union of Socialist Soviet Republics* a skratka *U. S. S. R.* (tu sa za jednotlivé veľké písmená kladú bodky), v rumunčine názov *Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice* a skratka *U. R. S. S.*, v poľštine názov *Związek Socjalistycznych republik radzieckich* a skratka *ZSRR*, vo francúzštine názov *Union des Républiques Socialistes Soviétiques* a skratka *U. R. S. S.* atď. Nezodpovedá teda pravde mienka, že by sa pôvodná ruská skratka *SSSR* používala aj v iných jazykoch.

My sme pred úpravou písania slova *sväz* na *zväz* používali skratku *SSSR*, pretože v pomenovaní *Sväz sovietskych socialistických republik* prvé slovo *sväz* sa písalo — rovnako ako ruské slovo *sojuz* — so začiatočným písmenom *s*. Takýto stav je naďalej v češtine, kde sa používa podoba *svaz*. Išlo o náhodnú zhodu stavu v slovenčine a v ruštine (a podnes v češtine a ruštine). Používanie skratky *SSSR* pred úpravou písania slova *zväz* nemožno chápať ako používanie pôvodnej ruskej skratky *SSSR* v prepise.

Jednako by sa mohla postaviť otázka, či by sme naďalej nemohli používať skratku *SSSR* analogicky podľa skratky *USA*. Teda používali by sme domáce pomenovanie *Zväz sovietskych socialistických republik*, ale skratku *SSSR* podľa stavu v ruštine, ako používame domáci názov *Spojené štáty americké*, ale skratku *USA*, zodpovedajúcu anglickému pomenovaniu. V zásade by sa proti takémuto riešeniu nedalo nič namietvať. Jednako sa ukazuje, že sú isté argumenty, na základe ktorých treba dať prednosť skratke *ZSSR*.

Všimnime si najprv, aké skratky používame pri iných názvoch štátov v spisovnej slovenčine. Možno konštatovať, že azda okrem skratky *USA* všeobecne sa používajú skratky utvorené z domácich názvov štátov. Napr. *Rumunská socialistická republika* — *RSR*, *Poľská ľudová republika* — *PLR*, *Nemecká spolková republika* — *NSR*, *Nemecká demo-*

kratická republika — NDR, Kórejská ľudovodemokratická republika — KEDR, Socialistická federatívna republika Juhoafrická republika — SFRJ, Zjednotená arabská republika — ZAR, Juhoafrická republika — JAR, Vietnamská demokratická republika — VDR, Maďarská ľudová republika — MER, Bulharská ľudová republika — BLR, Albánska ľudová republika — ALR, Čínska ľudová republika — ČLR, Mongolská ľudová republika — MoLR (skratka MoLR na odlíšenie skratky MER, utvorenej z názvu Maďarská ľudová republika). Takto používame aj domáce pomenovania jednotlivých sovietskych republík a zodpovedajúce skratky, napr. *Ukrajinská sovietska socialistická republika* — USSR, *Bieloruská sovietska socialistická republika* — BSSR, *Ruská sovietska federatívna socialistická republika* — RSFSR, *Estónska sovietska socialistická republika* — ESSR a pod. (na veci pritom nič nemení, že niektoré skratky sa pritom stotožňujú so skratkami v ruštine; u nás sa tieto skratky chápu ako skratky domácich pomenovaní jednotlivých sovietskych štátov). Nepoužívame teda u nás napr. skratku DDR podľa pomenovania *Deutsche Demokratische Republik*, ale NDR, podobne namiesto skratky BRD (*Bundesrepublik Deutschland*) používame skratku NSR, namiesto skratky R. P. R. (*Republica Socialista Populara Romina*) sme používali skratku RER (*Rumunská ľudová republika*) atď. Takýto stav je napr. aj v nemčine, kde sa pre Vietnamskú demokratickú republiku používa skratka DRV, pre Kórejskú ľudovodemokratickú republiku skratka KVDR atď.

Na druhom mieste možno uviesť to, že skratka SSSR by sa nemusela pri ďalšom používaní chápať ako prepis ruskej skratky, teda prípad analogický skratke USA, ale ako zotrvávanie pri staršej skratke, zodpovedajúcej staršej podobe *Sväz sovietskych socialistických republík*. Nie je nepodstatné ani to, že medzi skratkou USA a pomenovaním *Spojené štáty americké* je podstatný rozdiel, ktorý umožňuje vlastne používanie skratky USA bez ťažkostí, kým medzi skratkou SSSR a pomenovaním *Zväz sovietskych socialistických republík*, resp. skratkou SSSR a začiatočnými písmenami plného pomenovania sovietskeho štátu je minimálny rozdiel (iba v začiatočnom S na rozdiel od Z). Preto by používanie názvu *Zväz sovietskych socialistických republík* na jednej strane a používanie skratky SSSR na druhej strane mohlo v praxi pôsobiť značné ťažkosti, neistotu a kolísanie.

Ukazuje sa, že pre názov *Zväz sovietskych socialistických republík* môžeme celkom oprávnenne používať novú skratku ZSSR. Podľa vzoru denníka Pravda prešla dnes celá slovenská tlač na používanie skratky ZSSR. Stav v iných jazykoch nepotvrdzuje správnosť mienky, že by sme mali používať skratku SSSR, chápanú ako prepis ruskej skratky (v azbuke СССР). Naopak, zo stavu v iných jazykoch možno vyvodiť záver, že treba používať novú skratku ZSSR.

L. Dvonč

Malá škola slovenčiny

Je to malá, ale pútavá rubrika v časopise Slovenka, niečo ako kvíz na vzbudzovanie záujmu o materinskú reč. Určená je „pre žiakov 6.—9. tried“.

Zábavným úvodom k jednotlivým lekciam sa pripravuje nálada na prečítanie kratučkých popularizačných výkladov o jazyku. Z obsahu celého krátkeho textu vyžaruje úprimné úsilie získať mladého čitateľa, aby rozmýšľal o jazykových javoch a aby si riešením istých úloh prehlboval vedomosti a tým zdokonaľoval rečovú prax.

Nás zaujala tretia „úloha pána Jána“ v 16. čísle z 15. apríla t. r. Hovorí sa v nej o „základe slov, o tzv. koreni“. Koreň sa prirovnáva k človeku na módnjej prehliadke, kde na ňom vidieť rozličné šaty. Porovnaním s úbormi, výstrojom a doplnkami na rozličné príležitosti sa objasňuje funkcia prípon a predpon, ktoré „menia nielen podobu a tvar, ale aj zmysel a význam každého slova“.

Ako príklad na koreň, s ktorým „sa dajú robiť hotové čary“, uvádza sa základ *škol*. Základ *-škol-* sa ukazuje čitateľovi v týchto slovách: *škol-a*, *škol-ský*, *škol-ák*, *škol-nič-ka*, *do-škol-ovať*, *škol-enie*, *škol-acky*. K opakovanej skratke atď., atď., atď. je pripojená poznámka: „Možností bývajú celé desiatky!“

Hoci naozaj úprimne oceňujeme snahu a nadšenie, s akým sa autorka textu usiluje žiakom čo najviac skonkrétniť predstavu o odvodzovaní slov, dovoľujeme si upozorniť na to, ako niekedy aj ten najlepšie myslený a chvályhodný úmysel môže vyznieť tak, že skreslí správny pohľad na jazykovú skutočnosť.

Na to, ako ťažko sa didakticky sprístupňuje téma o odvodzovaní slov žiakom základného stupňa školy, sme už upozornili na viacerých miestach, napr. v časopise Slovenský jazyk a literatúra v škole. Dôkazom tohto neľahkého prístupu je i nevydarené spracovanie tejto témy v platných učebniciach slovenčiny.

Preto by sme radi upozornili redakciu časopisu Slovenka, aby si jazykovedné výklady so slovotvornou tematikou overila skôr, ako ich uverejní. Nemožno totiž súhlasiť s tým, aby sa žiakom ukazovali slová v takej slovotvornej štruktúre, ktorá jazykovedne neobstojí.

Medzi príklady na odvodené slová nepatrí prvé slovo *škola*. Časť *-a* je prvok iného druhu (tvarotvorný) ako časti *-ský*, *-ák* v odvodených slovách *školský*, *školák*. Tvarotvorné a slovotvorné prvky si žiaci dosť často pletú, a preto nie je užitočné predostierať im ich v jednej a tej istej skupine. Vo výklade sa síce hovorí, že predpony a prípony menia nielen podobu a tvar, ale aj zmysel a význam, ale v príkladoch sa na rozdiel tvarových a významových zmien už nepoukazuje. (Ok-

rem toho nie je jasné, prečo sú v poučení synonymické dublety: *podo-
ba* a *tvar*, *zmysel* a *význam*.)

Chybné sú príklady slov s príponami *-nička*, *-enie*, *-ácky* (*škol-nička*, *škol-enie*, *škol-ácky*). Z hľadiska rozboru slovného tvaru na koreň a ostatné jeho časti (teda na morfémy) majú tieto slová zložitejšiu štruktúru: *škol-nič-k-a*, *škol-e-n-ie*, *škol-ác-k-y*. Zo slovotvorného hľadiska ich treba členiť na dve časti, ale takto: *školnič-ka*, *školen-ie*, *školác-ky*. (Slovo *školnička* je odvodené od slova *školník*, *školenie* od *školený*, *školácky* od *školák* s príslušnými hláskovými zmenami v slovotvor-
nom základe a podľa istého slovotvorného typu.)

Výzva na konci textu, aby žiaci podobným spôsobom vymysleli 15 slov s koreňom *-čas-* a poslali do súťaže, dozaista pomôže rozšíriť ich slovnú zásobu. Mnohí žiaci si osvoja nové, dosiaľ neznáme výrazy. Ale nie je isté to, či daktoré slová zo slovnej čelade s koreňom *-čas-* neposilnia u nich pomýlenú, nesprávnu predstavu o utvorení slova.

Je najvyšší čas, aby sa aj v škole výklady o odvodzovaní slov postavili na inú koncepciu, ako sa zakladajú teraz. A z tejto stránky nie je vítané, keď taký masovo čítaný časopis, ako je naša Slovenka, podporuje nesprávne pochopené koncepcie, aj keď s tým najlepším a najstatočnejším úmyslom. Lebo je nesporné, že inak rubrika *Malá škola slovenčiny* je výborná redakčná iniciatíva a pre kultúru reči žiakov môže vykonať veľa užitočného.

V. Betáková

SPRÁVY A POSUDKY

Prvý zväzok Klenotnice slovenskej ľudovej kultúry

[Ján Podolák, *Pastierstvo v oblasti Vysokých Tatier*, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1967.]

Ako 1. zväzok dlhšie očakávanej a veľmi potrebnej edície Klenotnica slovenskej ľudovej kultúry vyšla koncom r. 1967 vo vydavateľstve SAV práca popredného slovenského etnológa doc. dr. Jána Podoláka pod názvom *Pastierstvo v oblasti Vysokých Tatier*. Prv však ako by sme sa dotkli tejto práce, pozornosť si zasluhuje už samotná edícia. Ako sa dozvedáme z poznámok na okraji tejto knihy, edícia Klenotnica slovenskej ľudovej kultúry si kladie za cieľ sprístupniť širokej verejnosti doma na Slovensku, ako aj záujemcom o slovenskú ľudovú kultúru v zahraničí „najtypickejšie prejavy tradičnej ľu-

dovej kultúry materiálovej, duchovnej i folklórnej oblastného alebo celoslovenského významu“. Tento pracovný program treba uvítať a želať si, aby sa uskutočnil čo v najširšom rozsahu.

Práca J. Podoláka sa zaoberá pastierstvom v oblasti Vysokých Tatier, teda chovom a letným pasením hospodárskych zvierat, organizačnými formami letného pasenia, pastierskymi stavbami a životom i prácou pastierov na salašoch. Monografia — hoci vychádza v tejto tzv. populárno-vedeckej edícii — má význam nielen pre najširšie vrstvy záujemcov, ale sa naisto stane prácou, po ktorej siahnu vedeckí a odborní pracovníci z viacerých disciplín. Nazdávame sa, že práca J. Podoláka má osobitný význam aj pre jazykovedu, najmä však pre tých pracovníkov, ktorí sa zapodieávajú slovenskou terminológiou a dialektológiou.

V práci si z jazykovedného hľadiska zasluhuje pozornosť okrem opisu vecí a činností súvisiacich s chovom hospodárskych zvierat a pastierskym životom najmä ľudová terminológia, ktorá sa vzťahuje na pomenovanie týchto vecí a činností. Autor pokladal za potrebné zachytiť terminológiu v takom rozsahu a v takej podobe, ako sa s ňou stretol pri svojich výskumoch v teréne. Vzhľadom na to, že názvy zapisuje dôsledne v nárečovej podobe, stáva sa jeho práca vhodným prameňom pre slovenskú dialektológiu. Pastierska terminológia vzťahujúca sa na chov oviec a spracovanie ovčieho mlieka salašníckym spôsobom bola zaradená aj do okruhu otázok pre Slovanský jazykový atlas.

Jazykový materiál, ktorý J. Podolák získal pri svojich výskumných záujmoch, bude sa dať vhodne využiť ako pomôcka aj pri ušľachťovaní odbornej terminológie. Ako je známe, pastierska terminológia má isté spoločné črty, ktoré sú charakteristické nielen pre slovenské jazykové územie, ale téměř pre celý karpatský oblúk a krajiny balkánskeho areálu, kde bol rozšírený chov oviec. Termíny ako *bača*, *fakeša* (*vakeša*; názov bielej ovce s čiernymi škvrnami okolo očí), *geleta*, *honelník* (pastier jahniat), *kľag*, *kľagať*, *koliba*, *komárník* (miesto, kde sa sušia a uskladňujú oštiepky), *košiar*, *kumhár* (drevený hák, na ktorom visí kotol), *putera*, *rováš*, *salaš*, *strunga* (otvor v košiari, kadiaľ prechádzajú ovce pri dojení), *valach*, *vatra*, *záruba* (prirodzený druh košiar), *zvarnica* (druh menej kvalitnej žinčice), *žinčica* a veľa ďalších termínov sú rozšírené nielen na území slovenského jazyka, ale aj v iných krajinách tzv. karpatskej oblasti. Sú to pevné zložky slovnej zásoby z okruhu pastierskeho života, ktoré by sa v spisovnom jazyku nemali meniť a nahrádzať inými termínmi. V ostatnom čase sa stretávame napr. s uprednostňovaním slov *syridlo*, *syriť* miesto starších a všeobecne známych a rozšírených slov *kľag*, *kľagať*.

Jazykový materiál z práce J. Podoláka ukazuje, že niektoré slová z tohto významového okruhu sú nielen spoločné pre celé slovenské územie, ale že časť slovnej zásoby sa zo zemepisného hľadiska rozmanito diferencuje. Napr. časti dielcov, z ktorých sa skladá košiar, majú na území Slovenska názvy *lesa*, *lesica*, *treslo*, *präsno*, *priasmo*, *hurka*, *piatina*, *stavianec* (str. 87). Drevená miešačka, ktorou sa roztrepáva zrazené mlieko, má v slovenských nárečiach názvy *trepák*, *trepáčka*, *veslo*, *veslica*, *habarka*, *habarec*, *habarník*. V takomto prípade nárečové údaje môžu byť podkladom na ustálenie jedného termínu v spisovnom jazyku. Môžu byť však aj východiskom pri štúdiu lexikálnych i slovotvorných prostriedkov.

Bohatý nárečový materiál z práce J. Podoláka ukazuje, že slovná zásoba z okruhu chovu poľnohospodárskych zvierat a pastierstva je v podstate domáceho, resp. slovanského pôvodu. Zreteľný je však aj vplyv neslovanských jazykov, najmä vplyv rumunčiny, napr. v slovách *strunga* (rum. *strunga*), *meridzať* (rum. *meridzire* a to z lat. *meridiare*), *demikát* (rum. *dumicat*), maďarčiny *juhás* (z maď. *juhász*), *bojtár*, *bunkoš* (maď. *bunkó*) a nemčiny *komhár* (kumhár z nem. *Krumholz*), *mincier* (nem. *Münzer*). Jazykový materiál z tohto významového okruhu poskytuje cenné údaje pre štúdium vzájomných jazykových vplyvov.

Napokon kladne treba hodnotiť, že autor pripája na konci knihy zoznam jednotlivých slov s uvedením ich významu a definícií. Tento slovníček sa môže veľmi dobre využiť aj pre potreby spisovného jazyka, lebo jednak spresňuje významy viacerých slov (napr. význam slov ako *salaš*, *koliba*, *valach*), jednak podáva výklad tých slov, ktoré nie sú v spisovnom jazyku všeobecne známe (napr. *baka* — pastierska palica, *hrudianka* — plachtička na zberanie syra, *lefina* — narúbané a usušené listnaté konáre, *levarka* — žinčičník, *povara* — honelník, *strohuľa* — čierna ovca s bielymi škvrnami, *varja* — druh varechy a i.

Tým, že J. Podolák pri opise vecí a činností z pastierskeho života zachytil aj slovnú zásobu z tohto významového okruhu a že sa usiloval ju zachytiť v nezmenenej nárečovej podobe (korektúry si vyžadujú podaktoré slová z goralských nárečí), sprístupnil slovnú zásobu z našich nárečí aj pre jazykovedné ciele. Bolo by správne, keby v takejto podobe venovali národopisci pozornosť ľudovej terminológii aj z iných okruhov spoločenského života na dedine.

A. Habovštiak

SPYTOVALI STE SA

Matuzalem — Matuzalemovia. — A. C. P., Modrany: „V bratislavskom vydaní Československého športu som sa stretol s podobou *Matuzalemi* v týchto vetách: *Veslárski Matuzalemi. To nebol vôbec žart, ale vážny oznam veslárskych Matuzalemov vo veku 80, 78, 68 a 66 rokov. Je podoba Matuzalemi správna?*“

Vlastné meno *Matuzalem* sa skloňuje v spisovnej slovenčine podľa vzoru *chlap*. Popri základnej pádovej prípone *-i* (*chlap-i*) sú v nominatíve plurálu tohto vzoru aj pádové prípony *-ovia* (*súdruhovia*) a *-ia* (*učitelia*). Príponu *-ovia* majú okrem iných podstatných mien aj rodné mená a priezviská: *Ján — Jánovia*, *Jožef — Jožefovia*, *Martin — Martinovia*, *Vančo — Vančovia*, *Kráľ — Kráľovia*, *Newton — Newtonovia* a pod. Preto aj vlastné meno *Matuzalem* bude mať v nominatíve plurálu pádovú príponu *-ovia*: *Matuzalemovia*, a nie pádovú príponu *-i* (*Matuzalemi*). Za správne teda pokladáme len spojenie *veslárski Matuzalemovia*.

J. Jacko

Buľva a hľuza. — Poslucháči biológie na PF v B. Bystrici sa nás opýtali na významový rozdiel medzi slovami *buľva* a *hľuza*. Podľa ich názoru ide o tožné pojmy, pričom buľvu nepokladajú za slovenské slovo.

Pozrime sa najprv, čo hovorí o uvedených slovách SSJ I, 143: *buľva*, bot. je „zdužnatená časť koreňa niektorých rastlín, napr. repy, kalerábu“; *hľuza* bot. „guľovite zhrubnutý koreň alebo pakoreň niektorých rastlín, ktorý je zásobárnou výživných látok a rozmnožovacím orgánom: *koreňová*, *pakoreňová* h., *zemiaková*, *kvetinová* h.“ [tamže, 486]. Ako vidieť, SSJ konkrétnejšie určuje význam slova *hľuza*, pretože udáva tvar i funkciu pojmu, ktorý toto slovo vyjadruje.

Niektoré učebnice, prípadne vedecké diela sa v hodnotení a používaní týchto termínov rozchádzajú, alebo uvádzajú len jeden z nich, a to obyčajne *hľuza*. Tak napr. *Všeobecná botanika* od B. Němca a L. Pastýrika (Bratislava 1963) vôbec nespomína buľvu, i keď hovorí napr. o zhrubnutí osi niektorých rastlín, ktoré hromadia v sebe množstvo zásobných látok; to sú v podstate hľuzy, ktoré môžu rozšíriť svoj objem rozlične, napr. aj zhrubnutím pakoreňov, ako zemiak, šípovka a i. [porov. str. 269]. Autori však na nasledujúcej strane uvádzajú, že „sladké a olejnaté hľuzy (*Cyperus esculentus*) sú jedlé a sú známe pod menom bulbuli trasi“.

Iní botanici zas tvrdia [najmä v súvislosti s premenami koreňov], že korene môžu vykonávať aj iné funkcie popri dvoch základných [mechanickej a vyživovacej, z ktorých jedna môže prevládať], pričom sa obyčajne mení tvar koreňov. Najmä preto, že zásobné organické látky sa zväčša hromadia v koreňových hľuzách, niektorí autori sa domnievajú, že „niekedy takýto zhrubnutý koreň aj splynie so zhrubnutou spodnou čelustou osi a utvára buľvu (zeler, cukrová repa, kýmna repa ap. — Z. Černo-horský, *Základy rastlinnej morfológie*, Bratislava 1962, str. 109). Termín *buľva* sa uvádza na viacerých miestach v konkrétnych a rozmanitých súvislostiach, napr. „z buľvy červenej repy možno antokyány (= farbivá v bunkovej šťave — J. M.) vyľúhovať varom a potom urobiť pokus v skúmavke s vodným roztokom týchto farbív“ (str. 53), ďalej na str. 105 sa spomína „*buľva zeleru*“ (*Apium graveolens* v. *rapaceum*) a hovorí sa o „*koreňovej časti buľvy*“ a „*drevenej časti buľvy*“, alebo sa načrtáva „*prierez buľvou*“ ap. Inde autor zas hovorí o „*podzemkových hľuzách zemiakov*“, „*koreňových hľuzách georgíny*“, a „*osových hľuzách jesienky, šafrana*“ ap. [str. 152].

Podobne chápe termíny *buľva* — *hľuza* aj Botanika pre 1. ročník SVŠ (Bratislava 1965), keď na str. 46 napr. uvádza, že „*hľuzy georgíny* sú zhrubnuté časti koreňov, zvané *koreňové hľuzy*“. A ďalej: „*Niekedy sa na zásobný orgán premieňa i časť osi, ktorá hrubne, zrastá s koreňom a vytvára jeden útvar, buľvu (pri zeleri, cukrovej repe)*.“ Na str. 189 učebnica uvádza, že „*mrkvovité byliny (Daucaceae) majú silné, trvácce korene alebo buľvy*“. Takisto sa zmieňuje o „*podzemkových a osových hľuzách*“ (s. 50), „*koreňových hľuzách*“ (s. 69) a i.

Ešte poznamenávame, že v českej jazykovednej i botanickej literatúre sa chápu tieto slová ako synonymá. Tak napr. F. Trávníček vo svojom *Slovníku jazyka českého* (Praha 1952) na str. 124 uvádza, že *buľva* je z lat. *bulbus* [cibule] — hlíza; *oční b.* = oční jablko, koule. V tomto význame pozná slovo aj SSJ I, 143, pričom ho kvalifikuje ako zastarané. Kým pri hesle

bulva F. Trávníček podáva skôr etymológiu ako význam, pri hesle *hlíza* zas naopak, určuje slovo z hľadiska významu ako „podzemní stonek, zásobárna rostlinných látok“ (c. d., 423). Ako teda chápať významy oboch slov?

Už z naznačených definícií alebo kontextov vidieť, že pri oboch slovách ide približne o rovnaký význam, pričom sa líšia tým, že názov *bulva* sa viac používa pri niektorých rastlinách, napr. pri cukrovej repe, kalerábe, zelerí (pri mrkvovitých rastlinách vôbec), kým *hlíza* je známejšia pri zemiakoch, kapuste, georgíne, jesienke, blyskáči a i. Aj pojmovo sú blízke, a preto ich môžeme oprávnenne pokladať za synonymá.

Pokiaľ ide o pôvod slova *bulva*, už sme citovali, že pochádza z lat. *bulbus*, -i, m., čo značí cibuľa (pravda, v našom prípade ide iba o podobnosť s cibuľou). Jeho nižšia frekvencia azda naznačuje prevzatie z češtiny, ale to nie je opodstatnené; skôr tu rozhoduje zastarávanie názvu a väčšia životaschopnosť termínu *hlíza*, ktorý má v slovenských nárečiach viacero významov.

Nebolo by správne, keby sme sa slovu *bulva* bezdôvodne vyhýbali, pretože presnejšie špecifikuje tvar časti niektorých rastlín (menší rozmer ako *hlíza*) a potom vyhovuje kritériám určeným pri uštalovaní termínu; okrem toho tvorí synonymickú dvojicu so slovom *hlíza*.

J. Matejčík

Do albumu alebo do alba? — Naša čitateľka H. T. z Bratislavy nám položila v liste otázku, ako sa správne skloňuje podstatné meno *album*.

Skôr ako odpovieme na túto otázku, treba si ujasniť, do akého gramatického rodu patrí podstatné meno *album*. Podstatné meno *album* je také prevzaté slovo pôvodne stredného rodu, ktoré sa zaradilo do mužského rodu. Podstatné mená, ktoré sa zaradili do mužského rodu, ponechávajú si celú neskrátenu základnú formu vo všetkých pádoch, napr. *dátum* — *dátumu*, *konzum* — *konzumu*, *lexikon* — *lexikonu* a pod. Podľa toho sa teda skloňuje aj podstatné meno *album*: do *albumu*, k *albumu*, v *albume*, s *albumom*.

Koncové -um alebo -on strácajú v slovenčine iba tie prevzaté slová, ktoré sa zaradili do stredného rodu. Napríklad: *gymnázium* — *gymnázia*, *vízum* — *víza*, *jubileum* — *jubilea* a pod. Ako sme už uviedli, podstatné meno *album* sa zaradilo do mužského rodu, takže pri skloňovaní si ponecháva koncové -um. Je teda chybou, ak dakto povie, že si nalepil fotografie *do alba*; správne treba povedať *do albumu*.

Vzťahové prídavné meno od slova *album* je *albumový*, a nie *albový*. I pri tvorení vzťahového prídavného mena príponou -ový treba príponu pripojiť k neskrátenej podobe *album*.

Š. Michalus

Neapol — v Neapole. — A. S. z Bardejova: „V denníku Práca som kedysi čítal túto vetu: *Štvrtkovú ligovú predohrávku si vyžiadalo povolenie štartu Dukly v nedeľu v talianskej Neapoli s tamojším FC v rámci slávnosti robotníckej športovej organizácie USIS*. Akého rodu je miestne meno Neapol?“

Miestne meno *Neapol* je mužského rodu a skloňuje sa podľa vzoru *dub* — *taliansky Neapol*. Podstatné mená mužského rodu zakončené na -ol sa sklo-

ňujú pravidelne podľa vzoru *dub*. V lokáli sg. majú teda pádovú príponu *-e*: *hranol — v hranole, Sokol — v Sokole, spevokol — v spevokole, Sevastopol — v Sevastopole*. Podľa tohto pravidla i miestne meno *Neapol* bude mať v lokáli sg. pádovú príponu *-e*: *o Neapole — v talianskom Neapole*.

J. Jacko

NAPÍSAĽI STE NÁM

Po slovensky nielen na hodinách slovenčiny

Koncom marca a začiatkom apríla tohto roku bola obyvateľom Banskej Bystrice sprístupnená výstava „Fašizmus — úhlavný nepriateľ ľudstva“, ktorú údajne mali možnosť vidieť aj v Bratislave. Výstava bola inštalovaná v novej telocvični Ministerstva vnútra. Myslíme si, že výstava obsahovo splnila svoj cieľ, lenže vyskytli sa také „maličkosti“, ktoré nás, študentky slovenčiny, veľmi zarazili.

Hneď v úvodnom citáte sa zjavili chyby, ktoré by sa v spisovnom texte už dávno nemali vyskytovať — použitý nesprávny tvar... *veľkých obetí nášeho ľudu*... Treba podotknúť, že tento panel navrhli a robili v bystrickom PKO. Hodne chýb sme našli vo vysvetľovacích textoch, ktoré nerobili v Bystrici. Mali sme dojem, že pre tvorcov vysvetľovacích textov (nepomýliť si to s dokumentmi) je rytmický zákon a interpunkčné znamienka neznámy pojem. Niektoré príklady: *kulturná politika, posílený, Sovietskému sväzu, strážneho praporu, vela, spät* atď. Tvar *našeho* sa tiež nevyskytol iba raz.

Výstavu navštevovala najmä školská mládež. A práve o to sú chyby nepríjemnejšie. Učitelia na hodinách slovenčiny vynakladajú veľké úsilie, aby naučili žiakov pravopis, usilujú sa o čistotu materinského jazyka a zrazu na jedinej výstave sa zjaví toľko chýb. Po druhej návšteve sme upozornili vedúceho výstavy na chyby a spýtali sme sa, kto to robil, kto je za to zodpovedný. Na naše veľké počudovanie nám odpovedal, že sa oni do toho „nemiešali“ (okrem vstupného panela), hoci o uvedených chybách vedeli. Zarazil nás ich postoj: „Veď deti a študenti to aj tak vedia prečítať a možno to ani nečítajú.“ A náprava? Celkom iste by nevyžadovala veľkú námahu. Veď sprievodné texty boli písané strojom a po pozornom prečítaní by sa to dalo opraviť.

Podľa nášho názoru k podobným podujatiam by mali pozvať jazykových odborníkov, ktorí by prihliadali na správnosť výrazov. V Bystrici by to určite nebol problém, veď na Pedagogickej fakulte je dosť odborníkov, ktorí by radi pomohli. Nemalo by to byť problémom nikde, lebo všade sa nájdú učitelia slovenčiny, ktorým čistota slovenského jazyka ozaj leží na srdci.

Poslucháčky Pedagogickej fakulty
Mária Janková, Elena Majerová

Príspevok do nápadníka

Obdivuhodná je snaha panej Zory Jesenskej a iných rodolubov, ktorí sa všemožne usilujú, aby Slováci vraveli a písali po slovensky. No jednako niet dňa, aby sme nečítali alebo z rádia a televízie nepočuli výrazy: *stoja v radách, jar končí, predstavenie začína, učitelia učia na škole, zápas mimo súťaž, americkí robotníci stávkujú, barva, obnos, oborové riaditeľstvo* a stovky a tisíce podobných jazykových nepodarkov.

V továrňach robotníci za nepodarky musia platiť pokuty. Navrhujem jazykovednému ústavu L. Štúra pri SAV, aby jednotaj sledoval nepodarky, ktoré vyrábajú odborníci vo všetkých redakciách. Ďalej navrhujem urobiť také opatrenia, aby za nepodarky, podobné tým, čo som uviedol vyššie, menovaný ústav mohol zinkasovať od redakcií novín a rozhlasu aj televízie po 10,— Kčs za každý nepodarok. Som si istý, že za rok budeme mať toľko peňazí, že zbierku na ALWEG nebude treba robiť.

B. Greguš

Ks

Napísali ste nám

- Po slovensky nielen na hodinách
slovenčiny. M. Janková —
E. Majerová 287
- Príspevok do nápadníka. B. Gre-
guš 288

KULTÚRA SLOVA, populárnovedný časopis pre jazykovú kultúru a terminológiu. Orgán Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV. Ročník 2, 1968, číslo 8. Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Grafická úprava Oto Takáč. Technický redaktor Vladimír Štefanovič. Vychádza desaťkrát ročne. Ročné predplatné Kčs 30,—, jednotlivé čísla Kčs 3,—. Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Objednávky zo zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII. Vytlačili Západoslovenské tlačiarne, n. p., odl. prev. 21. Komárno. Povolené výmerom SÚKK, č. 1015/IV-66.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968.

Cena Kčs 3,—